

Ярослав Яцків

Світова лінія В'ячеслава Брюховецького*

Спізнаеш ти шляхи світил,
Збагнеш природи вічний рух
І в душу вступить повинь сил,
Коли промовить духу дух.

Г. Гете «Фауст»

Коли відбувся перетин світових ліній Києво-Могилянської академії та В'ячеслава Брюховецького – автору цієї статті достеменно не відомо.

Фактом залишається тільки подія, що відбулася в результаті цього перетину – відродження Могилянки вже в перший рік незалежності України.

Києво-Могилянська академія завжди утверджувала дух національної свідомості та високої моральності. Цей дух, приглушений епохою українофобії та тоталітаризму, зумів відчутти В'ячеслав Брюховецький – прагматичний науковець та мрійник водночас, непересічна особистість епохи «великої перебудови».

Україні потрібні були жертвні потуги інтелекту нації, її краших представників, щоб тут знову «промовляв духу дух». Могилянцям та їх мудрому керівникові це вдалося. «Вчимо студентів навчатися» – це гасло В. Брюховецького стало основою навчального процесу у НаУКМА, який надає студентам можливість власного розвитку та самоствердження, можливість вільного вибору.

---

* У чотиривимірному релятивістському просторово-часовому континуумі все, що де-небудь і коли-небудь трапляється, зображається точкою. Сукупність таких точок (або подій) утворює світову лінію. (Гамов Г. Моя мировая линия. – М.: Наука, 1994. – 304 с.)

Нам притаманно недооцінювати роль особистостей у розвитку нашого суспільства. Не було б в Україні Олега Антонова – не було б знаменитих «Анів», не було б Михайла Янгеля – не було б найкращих у світі «Зенітів», не було б батька і сина Патонів – не було б передових технологій зварювання, і, нарешті, вже не кажучи про духовних світочів нації, не було б Олесья Гончара – не було б прикладу громадянської мужності в літературній царині.

Я не впевнений, чи була б сьогоднішня Києво-Могилянська академія, якщо б не мужність і талант Вячеслава Брюховецького, який послідовно та наполегливо формує науково-освітнянську школу Академії в умовах, які важко назвати сприятливими. І сьогодні, на 16-му році незалежності України, на шляху побудови української держави, в тому числі розвитку її науково-освітнянської сфери, постало багато перепон.

З одного боку, на відміну від колишніх часів, Україна вже не є ізольованою системою й опинилася перед викликами ХХІ століття – національними, демографічними, екологічними, морально-етичними та іншими. У нас є багато політиків, які спекулюють на цьому, акцентуючи увагу на тих чи інших глобальних викликах з єдиною метою – щоб добратися до влади. Приклади всім добре відомі – друга державна мова, екологічні, енергетичні, церковні та інші проблеми.

З другого боку, перед Україною поставали виклики, так би мовити, «національного» характеру, а саме:

- у спадок від Союзу ми дістали енерговитратне виробництво. Тому наша продукція неконкурентоспроможна у світі, а влада довгий час поблажливо дивилася, як олігархи від металургії, хімії чи енергоносіїв, отримуючи надприбутки, не переходили на енергоощадні технології. Зараз гримнуло. Може, схаменемося?
- на зміну тоталітаризму в Україні сформувалася кланова система управління. І від того, що їй скажуть: «Любі друзі, давайте жити дружно», нічого не зміниться. Це зло необхідно рішуче викорінювати;
- за минуле десятиліття у нас значно скоротився споживчий попит на вітчизняну наукоємну продукцію, не розвивується її внутрішній ринок;
- не забуваймо, розвиток науки та освіти – це наше майбутнє;
- і останнє, у нас немає так званого середнього класу – основи стабільності будь-якої держави світу. Бідність – це найгірше зло, дорога в нікуди.

Усе це загальмувало проведення в Україні реформ у всіх сферах суспільного життя. Будучи задіяним в останні роки у вирішенні проблеми розвитку науково-освітньої сфери України, зупинюся на ній дещо детальніше.

На зламі століть у розвиткові світової цивілізації спостерігається нова тенденція – формування такого типу суспільства, яке ґрунтується на знаннях. За цих умов інтелектуальний потенціал та науково-технологічні інновації стають головними чинниками гармонійного розвитку людини та основою соціально-економічного зростання країн світу. Сьогодні можна стверджувати, що конкуренція між розвинутими країнами фактично перетворилася на конкуренцію у сфері науки і технологій.

Разом із класичними факторами (якість сировини, вартість робочої сили тощо), які безпосередньо впливають на собівартість продукції та визначають її конкурентоспроможність, дедалі вагомішою стає інтелектуальна власність як додана вартість.

Зважаючи на необхідність підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу держави та з метою вдосконалення системи державного управління у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, Президент України В. А. Ющенко своїм Розпорядженням від 3 жовтня 2005 р. № 1183/2005-рп утворив Робочу групу з розроблення Концепції розвитку наукової сфери. В'ячеслав Брюховецький та автор цієї статті були призначені співголовами Робочої групи, до складу якої входили відомі науковці, представники бізнесових та громадських структур.

Підготовка проекту Концепції виявилася складною справою з багатьох причин.

Перша і головна причина полягає в тому, що у суспільстві панує надзвичайно широкий діапазон уявлень про загальнонаціональну мету сучасної України. Про це говорив Президент України на зустрічі з науковцями в Харкові у березні 2006 року, підкреслюючи, що «розвиток наукового потенціалу України, безумовно, залежить від розвитку політичної та економічної культури».

Друга причина полягає в тому, що в сучасних умовах реалізація навіть ідеальної концепції неможлива, бо в Україні прогресує занепад інтересу виробничої сфери до технологічного удосконалення та скорочуються можливості цієї сфери з реалізації нововведень.

І нарешті, ще у 1918 році Володимир Вернадський писав: «Завданням часу є не державна організація науки, а державна допомога науковій творчості нації». І це правда, бо за 15 років ми стільки «державно реорганізували», що поважна за віком наукова спільнота втрачає надію на прогресивні зміни, а молодь, як свідчить статистика, не дуже прагне пов'язувати своє життя з наукою, а часто і з Україною.

Проект Концепції складається з двох частин – основної та додаткової. В основній частині подано концептуальні та програмні засади розвитку наукової сфери України.

Концептуально, ми зазначаємо, що головний недолік чинної системи організації науки – це брак орієнтації на кінцеві результати, підтвержені загальноприйнятими у світовій практиці показниками. Ми подаємо також основні негативні чинники, що унеможливають розвиток наукової сфери України.

Програмно, ми пропонуємо низку заходів щодо виходу наукової сфери з кризового стану, зокрема надаємо пріоритет зміцненню та розвитку наукової складової у діяльності провідних університетів України.

Крім того, Концепція містить пропозиції зі створення умов для реалізації науковою сферою функції її економічного призначення, зокрема щодо комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.

Інституційно, в Концепції запропоновано створити Національний науковий фонд та Національні науково-технічні центри для супроводу на загальнодержавному рівні найважливіших галузей економіки.

Подано також пропозиції щодо державного управління науковою сферою.

Врешті-решт Робоча група розробила проект Концепції розвитку наукової сфери, який обговорювався на засіданні РНБО від 6 квітня 2006 р.; згідно з Указом Президента України від 11 липня 2006 р. № 606/2006 його винесено на широке громадське обговорення. Ми отримали багато зауважень та пропозицій, але в цілому стверджується, що розробка документа такого типу вкрай актуальна для України.

Водночас було зазначено, що в проекті Концепції:

- не передбачено реальної реформи академій наук та їх зв'язку з університетами;
- не відображено роль бізнесу в розвитку науково-технологічної сфери.

З цими зауваженнями не можна не погодитися, особливо коли йдеться про науку у вищій школі. На це неодноразово звертав увагу на засіданнях Робочої групи В'ячеслав Брюховецький, який у той же час разом із колегами розробляв Концепцію самоврядування та автономності університетів.

У вищій школі накопичилося дуже багато проблем, а головна з них – у більшості університетів України (а їх у нас понад 300) втрачено розуміння ролі наукової діяльності, зокрема менше 20 % викладачів займаються науковими дослідженнями високого рівня.

Щоб вийти з такого стану, хтось в Україні має показувати приклад, яким чином:

- задіяти механізми самоврядування;
- забезпечити прозорість на всіх рівнях управління;
- не допускати імітацію демократичних процедур під час проведення виборів, конкурсів тощо;
- запровадити чіткий моніторинг результативності;
- інтегруватися у міжнародне співтовариство тощо.

Автор статті не сумнівається, що Києво-Могилянська академія була і буде таким прикладом, а її Президент В'ячеслав Брюховецький ще вище піднесе «свій імідж врівноваженого і мудрого керівника вищого навчального закладу» (Кореспондент. – 2006. – № 32. – С. 38).

Інакше й бути не може, оскільки вагомою рисою вченого-освітянина В'ячеслава Брюховецького є його органічне єднання з духовним життям та культурою своєї країни та епохи.

З нагоди ювілею зичу Вам, В'ячеславе Степановичу, доброго здоров'я та творчої наснаги в ім'я України.